

TRILJ – GRAD IZMEĐU TRADICIJSKIH I SUVREMENIH KULTURNIH PARADIGMI

Ana Klarić

aklarić@ffst.hr

Tea-Tereza Vidović Schreiber

Odsjek za rani i predškolski odgoj
Filozofski fakultet u Splitu
Poljička cesta 35, 21000 Split
tvidovic@ffst.hr

Sažetak

Rad istražuje usmenu predaju kao živu i dinamičnu baštinu koja stoljećima oblikuje kulturni identitet grada Trilja i šire Cetinske krajine. Usmena književnost predstavlja važan oblik kolektivnog pamćenja i prenošenja vrijednosti, običaja i moralnih načela zajednice. U tom kontekstu, u radu će se analizirati novi transkribirani zapisi, tradicijska i suvremena kazivanja te načini na koje su društvene promjene, digitalizacija i novi mediji utjecali na njihovu transformaciju i (re)interpretaciju. Posebna se pažnja posvećuje ulozi kulturnih udruga, lokalnih festivala i obrazovnih institucija u očuvanju i popularizaciji usmene baštine, kao i njihovom doprinosu stvaranju osjećaja pripadnosti i kontinuiteta među generacijama.

Cilj je rada prikazati kako se tradicijsko i suvremeno kazivanje pokazuju ključnim za očuvanje kulturnog kontinuiteta, a različite kulturne manifestacije i obrazovni projekti osiguravaju da ta baština ostane živa i dostupna novim generacijama. Utoliko se i usmena predaja Trilja potvrđuje ne samo kao dio kulturnog naslijeđa, nego i kao pokretač društvenog, obrazovnog i turističkog razvoja ovoga kraja.

Ključne riječi: Cetinska krajina, grad Trilj, usmena predaja, tradicijska kultura

1. Uvod

Rad razmatra ulogu usmene predaje o običajima u oblikovanju i očuvanju kulturnog identiteta Trilja. Metodama analize novih zapisa Ane Klarić¹ cilj je prikazati kako se spoj tradicijskog i suvremenog oblika kazivanja pokazuje ključnim za očuvanje kulturnog kontinuiteta, a različite kulturne manifestacije i obrazovni projekti osiguravaju da ta baština ostane živa i dostupna novim generacijama.

Usmena predaja u Trilju oduvijek je imala ključnu ulogu u očuvanju sjećanja na povijesne, običajne i kulturne događaje te svakodnevni život zajednice. Iako suvremeno doba donosi promjene u načinu prenošenja priča, a i drugih usmenoknjiževnih oblika – kroz digitalne medije, migracije i nove oblike društvenosti – kazivanja i dalje povezuju prošlost i sadašnjost. Suvremeni narativi nadopunjuju tradicionalne priče i oblikuju identitet lokalne zajednice (Bilionić 2023), a usmena književnost, kako ističe Solar (1997), obuhvaća priče, legende i pjesme koje se prenose generacijski, zadržavajući kolektivno autorstvo i stalnu mijenu. Ona nije samo književni fenomen, već i oblik društvenog pamćenja koji prenosi vrijednosti i moralne norme (Foley 1988; Dragić 2005), što će se i u ovom radu pokušati potvrditi.

¹ Vidi više u: Klarić, Ana. 2025. *Tradicijska kazivanja grada Trilja*. Završni rad. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

2. Tradicijska kultura Cetinske krajine

Tradicijska kultura Cetinske krajine temelji se na običajima, folkloru i materijalnoj baštini koji čuvaju prepoznatljive motive regije – svadbene i vjerske običaje (Alaupović-Gjeldum 2007), narodne pjesme (Vrgoč 2010) i legende o junacima (Sikirica 1979). Materijalni izrazi kulture, poput narodnih nošnji i rukotvorina, dodatno potvrđuju identitet kraja. Kulturne udruge i manifestacije, poput blagdana sv. Mihovila te djelovanja KUD-ova „Trilj“ i „Cetina“, nastavljaju tu tradiciju i prenose je novim generacijama, čime se povijesno nasljeđe pretvara u živu sastavnicu suvremenog kulturnog života Trilja i cijele Cetinske krajine.

Grad Trilj, smješten u srcu Cetinske krajine, ima bogatu povijesnu i kulturnu baštinu. Na području današnjeg Garduna Rimljani su u 1. stoljeću izgradili vojni logor Tilurij koji je nadzirao prijelaz preko Cetine (Tabak, Tončinić i Petričević 2012). Iz njega se postupno razvio današnji Trilj, čije ime potječe od rimskog mosta *Pons Tilurii* (Grad Trilj 2022). Brojne tvrđave i arheološki nalazi svjedoče o dugotrajnoj naseljenosti i obrambenoj ulozi ovoga područja, dok su legende i predaje sačuvale sjećanje na junačke bitke i lokalne junake (Sikirica 1979).

2.1. Novi kazivački zapisi Cetinske krajine

Sikirica (1979, 167) ističe da narodne predaje Cetinske krajine nisu samo priče o prošlosti, već sustav vrijednosti i moralnih pouka duboko utkanih u svakodnevni život stanovništva. One su služile kao sredstvo identifikacije zajednice i oblikovanja kolektivne svijesti. Tradicijska kultura ovoga područja ne obuhvaća samo usmenu baštinu, već i materijalne elemente poput nošnji, rukotvorina i arhitekture. Takva baština povezuje religijske običaje, narodne obrede i lokalne festivale koji djeluju kao živi podsjetnici na kulturni identitet Cetinske krajine. Narodne nošnje, primjerice, svojom bogatom ornamentikom i prepoznatljivim krojevima simboliziraju kulturnu pripadnost i društveni status stanovnika, čineći ih važnim dijelom regionalnog identiteta.

U tekstu koji je zapisan kazivačica ukazuje na bitne značajke tradicijske nošnje grada Trilja:

Ovo šta se nošnje tiče, to nije ispravno. Znači, ova strana Cetine naša ti je, ne sinjska, neg naša nosila ti je drugi tip nošnje, sličan na prvu, ali nije isti, poljički tip nošnje. Znači, gaće na deve poda, to se zvalo po

pucin, na kojim bi se dole zatvorilo, ili bi se zvale na promaju. Unda ima suknene bičve, koje bi se vezale podvezom ispo kolina, terluke, ilitiga kako se u nas to zove buzavici, to ste kao, danas bi to bilo stopalice, ono bi bilo svakakvi bi boja, imale bi crnu petu. I opanke, oputaše, u novije vrime gumaše. Gornji dio je bila košulja, duža, znači košulja bi se došla otprilike do po bedra. Zatim bi ti doša krožet, ali krožet je kafeni na duplo kopčanje. Krožet, kafeni na duplo kopčanje, pas, dvi vrste pasa, puni i strukaš, strukaš je sa rupicama, puni je normalan. Priko krožeta, košulje i pasa, ide muška, jačerma, modre boje, ne ko šta su Sinjani nosili. Modra jačerma sa tokan i sa zlatovezom. Dalje, bile ste dvi vrste kapa, male zvale se mice, to je većino što danas nosu, i bile su ti veće kape, veće kape su ti, kako bih ti rekao, nešto slišno ko šta alkarski mom se nose, znači crvena kapa koja prilazi priko cile glave. I ženske, ti ste imale malo drugčiju nošnju, jer bi ti, to e se sve prominulo tamo, u 50-ih, 60-ih, to je sve revitaliziralo. Imala si široke rukave, nošnja bi ti došla do gležnja, ali ovo je jako, jako bitno za nošnju, jer nakon 1960-ih, 1970-ih su naše žene i muški uništili praktički staru nošnju, unificirali je sa sinjskom, tako da ona danas ne postoji.²

Ističu se i svadbeni običaji koji predstavljaju ključni segment društvenog života i obilježavanja svečanosti u zajednici. Svadbeni običaji Cetinske krajine bogata su tradicija i važan društveni događaj u zajednici. Simboliziraju početak novog života, ali i očuvanost kontinuiteta kulturne tradicije te povezivanje obitelji i šire zajednice. Sklapanje bračne veze nije bio samo privatni čin između dvoje ljudi, već zajednički događaj s dubokim društvenim i simboličkim značenjem. Mladi su se spajali kroz složene rituale upoznavanja, pregovaranja i praćenja običaja koji su uključivali zajedničke pjesme, plesove i simbole bogatstva obitelji, poput *dote*. Prije službenih zaruka mladići su se često okupljali u zajedničkim druženjima na ispaši, gdje su se odvijale i igre *gonjanja* koje su služile i kao test fizičke izdržljivosti, kao i izražavanja privlačnosti. Taj običaj, iako ponekad grub, bio je važan dio socijalne interakcije među mladima. Zaruke i ugovori o braku sklapali su se uz darivanje simboličnih poklona kao što su prstenje, nakit, hrana i piće, što je označavalo pristajanje obiju obitelji na savez (Alaupović-Gjeldum 1996, 63–68). Također,

² Kazala 2025. Mara Svalina (djev. Pavela) rođena 1944. u Čaporicama, a zapisala Ana Klarić.

poznata se triljska *grotulja*, u kontekstu tradicije, simbolički dariva u obredima prijelaza i sklapanja bračnih saveza. Njezino značenje nadilazi materijalnu vrijednost te se veže uz identitet i kulturno pamćenje Trilja i njegove okolice. O važnosti *grotulje* u kulturnom imaginariju svjedoči i činjenica da se ona spominje i u književno–publicističkim zapisima: „ljeskava Cetina i triljska *grotulja* oko Bogdanovog vrata” ističu *grotulju* kao znak pripadnosti prostoru i tradiciji, naglašavajući njezinu prepoznatljivost i simboličku snagu (Dukić 2021, 15).

GROTULJOM JE PROSIM

*U krtole stavlja oraje i grožđe,
kao mlado vino opija me svojim tilon,
ka' Cetinom, bistrom vodom
teče moja pisma njoj...
Sebe joj dajem, grotulju nosim
poruku joj šaljem, grotuljom je prosim...
Gledam je dok hoda, gledam kad se smije,
cilin tilon svojim moje srce grije...
Već se večer spušta,
a Cetina zlatnu mjesečinu nosi,
kao njenu kosu, želja mi se da je prosim
Da sam pisma, da me sluša...³*

Svadbeni obredi uključuju niz rituala, kao što su pregovaranje o zapremini i pripremi dote, svečane povorke s tradicionalnim nošnjama, pjesmama i plesovima. Posebno su važni plesovi i pjesme koje prate cijeli događaj i imaju simboličnu ulogu u potvrđivanju zajedništva i nastavku tradicije. Mladi i mladoženja te njihove obitelji sudjeluju u brojnim obredima, od trenutka ulaska u svadbenu zajednicu pa sve do poslijesvadbene družbe. Svadbeni obredi, pjesme i plesovi simboliziraju početak novog života, ali i kontinuitet tradicije te su važni za povezivanje obitelji i šire zajednice.⁴

3 Zbor sv. Mihovila Ark. Trilj. (2019, 20. listopada). *Grotuljom je prosim U krtole stavlja oraje i grožđe, kao mlado vino opija me svojim...* Facebook. Dostupno na: <https://www.facebook.com/100063740342977/posts/1360202547482309/> (pristup 3. srpnja 2025.)

4 Visit Sinj. Životni običaji. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/etno/narodni-obicaji> (pristup 30. srpnja 2025.)

Evo jedna zanimljivost za te derneke i za svate. Konkretno u Marasovića postojale su četiri krušne peći, za koje se znalo, a to ti je postojalo po dosta komšiluka. Kad bi ti bija pir ili kad bi ti bila brgulja – brgulja ti je naš naziv za lokalnog zaštitnika, patrona – palile bi se te krušne peći i pekle bi se somone. A somon ti je nešto ka ovi današnji somon. Ne bi se za pireve i za brgulje, pa čak možda i za Mijvola, ne bi se pekli takvi obični kruvi, nego bi se pekli ti somone. Grotolje, to su ti ogrlice od oraja nanizane na špag, s njima se prosilo, i što se više grotolja kupija curi, to si bija moćniji. Ako cura prihvati i uzme grotulju onda je tvoja. I običaj je bija curu prosit za Mijvola. Znači za Mijvola bi se prosila i onda bi se ženila tamo u 11. i 12. mjeseci. Na Trilju je to većinom stočni pazar, ali bilo je i ovih normalnih stvari za kupit.⁵

Ovaj tekst se može čitati kao mikroetnografski zapis, u kojem se uočava i socijalna struktura izražena kroz muško-ženske odnose i status darivanja, kulturne simbolike ognjišta, hrane i blagdana te jezične autentičnosti očuvane u lokalnom idiomu.

Poljak (2020, 5–16) napominje kako tradicijska kultura Cetinske krajine uključuje i crkveno-pučku baštinu, koja je kroz stoljeća integrirala elemente usmene književnosti s religijskim običajima, stvarajući jedinstven kulturni sloj u kojem se prepliću svjetovni i vjerski sadržaji, a ona predstavlja duboku integraciju vjerskih i narodnih običaja stvorenih kroz stoljeća. Objedinjuje usmenu književnost, poput pjesama i pripovijedaka, s religijskim obredima i običajima koje Crkva njeguje unutar lokalne zajednice. Ta sinteza stvara jedinstven kulturni sloj u kojem se prepliću svjetovni i sakralni sadržaji. Primjeri takve baštine uključuju obilježavanje crkvenih blagdana pučkim običajima, kao što su Nikola ophodi (uručivanje darova djeci i procesije u čast Svetog Nikole), liturgijska razdoblja poput adventa i Božića praćena tradicionalnim ritualima i običajima te prilagođavanje starih običaja novim vjerskim kontekstima kroz povijest. Očuvanje tih običaja svjedoči o dugotrajnom suživotu vjerskih i narodnih elemenata u kulturnom identitetu Cetinske krajine (Poljak 2020, 5–16).

⁵ Kazala 2025. Milka (Anka) Marasović (djev. Pavela) rođena 1949. u Čaporicama, a zapisala Ana Klarić.

3. Od tradicijskih do suvremenih narativa

Usmena predaja stoljećima je temelj kulturne baštine Cetinske krajine i grada Trilja. Njezina vrijednost ne leži samo u pričama koje prenosi, već i u načinu na koji povezuje zajednicu s prošlošću i oblikuje njezin identitet. Suvremena folkloristika ističe kako je izraz „narodna književnost“ opterećen romantičarskim značenjem te da središnje obilježje tih oblika stvaralaštva nije njihovo „narodno“ podrijetlo, nego usmenost – stalna promjenjivost i prilagodba svakom novom izvođenju (Solar 1997, 221) – pa će se termin usmenost i u radu primijeniti.

Ljepotu usmenih pripovijedaka Cetinske krajine uočila je odavno Bošković–Stulli (1967, 304–305). Istaknula je da su jednostavne, izrazito živopisne, odlikuje ih humor, realizam i govor koji zadržava lokalne osobitosti i simboliku vezanu uz obiteljske odnose, vjerovanja, prirodu i nadnaravno. U njima se prepoznaju duh zajednice, moralne vrijednosti i oštromnost pripovjedača.

Predaja kao žanr usmene književnosti često je prisutna i u religijskim tekstovima te lokalnim mitovima (Dragić 2016, 68). Prema Marinović (2017, 293), predaje imaju estetsku i praktičnu ulogu, a klasificiraju se prema motivima, temama i funkcijama. Također, predaja se temelji na vjeri u istinitost onoga što prenosi, zbog čega je posebno prikladna za očuvanje vjerskih i moralnih pouka (Dragić 2005, 12).

Priče o narodnim junacima i bitkama, ističe Dragić (2016, 65), temelj su usmene tradicije jer čuvaju kolektivno sjećanje i zajedničke vrijednosti. Posebno su značajne legende o utvrdama i bitkama, poput obrane Čačvine ili sukoba kod Voštana, u kojima se povijesno i mitsko isprepliću u prikazima junaštva i zajedništva (Sikirica 1979, 159–166).

No, u triljskim kazivanjima osim naravnih bića česta su nadnaravna bića. Primjerice, vile se prikazuju kao zaštitnice prirode i ljudskih vrijednosti (Poljak 2020, 19; Babić 2015, 102), vukovi nose simboliku snage i dvosmislenosti (Radić 2019, 58), dok hajduci utjelovljuju borbu za pravdu i slobodu (Stanić 2015, 101). Čovjek koji se pretvara u vuka kako bi spasio selo (Zubčić 2018, 52) primjer je povezanosti čovjeka i prirode, koja je središnji motiv mnogih mitoloških, eshatoloških predaja Cetinske krajine, ali i demonoloških predaja, gdje se uloga vuka, vukodlaka kao lika-motiva kontekstualno mijenja. Stoga takvi narativi

predstavljaju složene sustave vrijednosti i moralnih pouka koje oblikuju kolektivnu svijest (Poljak 2020, 35).

Folklorni izrazi poput različitih narodnih pjesama, uzrečica i poslovice čine živu jezgru tradicijske kulture Cetinske krajine. Poslovice i izreke, prožete humorom i ironijom, prenose iskustvenu mudrost i moralnu pouku („Ako ti je žena tiha, nije bez grija“; „U tuđoj rani krv se ne vidi“) (Sikirica i Buljac 2008, 46; Bužančić 1984, 82). Njihova trajnost proizlazi iz stalne prisutnosti u svakodnevnoj komunikaciji i prilagodbe novim okolnostima.

Glazbeni oblici poput rere (no, kada su fešte bude i gange i ojkanja, koje pjevaju posjetitelji) odražavaju zajedništvo, prkos i emocionalnu snagu zajednice (Poljak 2020, 16). Dječje zagonetke i pjesmice, preciznije malešnice, predstavljaju pak prvi kontakt djece s usmenom tradicijom te imaju važnu odgojnu i kulturnu funkciju (Marinović 2017, 295; Vidović Schreiber 2015, 504).

Usmena predaja nekoć je bila temelj prijenosa znanja unutar obitelji i zajednice. Danas se, zbog tehnološkog razvoja, priče sve češće prenose pisanim i digitalnim putem (Poljak 2020, 4), pa tada govorimo o sekundarnoj ili tercijarnoj usmenosti. Iako digitalizacija mijenja način pripovijedanja i smanjuje neposrednost izvedbe (Bošković-Stulli 1967, 303), ona omogućuje širu dostupnost i dugoročno očuvanje baštine. No, Sikirica (1979, 163–167) naglašava da je usmena tradicija fleksibilna i interaktivna, dok pisani tekst postaje statičan i gubi izvedbenost. Usmeno kazivanje, za razliku od pisanog, prenosi osjećaje, moralne poruke i duh zajednice, mijenjajući se ovisno o publici i vremenu (Bosanac 2013, 51; Novak 2009, 122).

Suvremena kazivanja Trilja obuhvaćaju ratna sjećanja, priče o emigraciji i razvoju turizma. Ratne priče, prenesene kroz obiteljska kazivanja i školske projekte, čuvaju identitet i zajedništvo (Vrgoč 2010, 143). Emigracijske priče o odlasku „trbuhom za kruhom“ i povratku za blagdane odražavaju emocionalni odnos prema zavičaju (Bićanić 1996, 89). Istodobno, turizam i kulturne manifestacije – poput rada Muzeja triljskog kraja ili festivala – reinterpreteraju tradiciju u suvremenom kontekstu, povezujući prošlost i sadašnjost (Budić Leto 2020, 7; Muzej triljskog kraja 2021, 5). Sve više lokalnih priča danas se prenosi i putem digitalnih platformi, čime se stvara nova dimenzija kulturnog pripovijedanja (Pulić 1994, 78).

Tako se kroz spoj tradicijskih i suvremenih kazivanja oblikuje cjelovita slika kulturnog identiteta Trilja i Cetinske krajine – identiteta koji se neprestano obnavlja, ali uvijek ostaje ukorijenjen u svojoj usmenoj baštini.

4. Uloga lokalnih festivala, manifestacija i kulturnih udruga

Lokalne manifestacije, svetkovine i kulturne udruge na području Trilja i šire Cetinske krajine imaju iznimno važnu ulogu u očuvanju i reinterpretaciji usmenoknjiževne baštine te u jačanju osjećaja zajedništva i lokalnog identiteta. Središnji kulturno-vjerski događaj u samom gradu Trilju nesumnjivo je proslava blagdana svetog Mihovila, zaštitnika grada. Svake godine 29. rujna cijela se zajednica okuplja kako bi sudjelovala u misnom slavlju, procesiji i kulturnom programu koji uključuje nastupe lokalnih glazbenih skupina, dječji festival „Mali Trilj“, izložbe i Mihovilski sajam. Ta manifestacija, koja istodobno slavi religijsku i građansku dimenziju života u Trilju, zrcali važnost zajedništva i poštovanja prema duhovnim temeljima identiteta (Klepo 2022, 1–2).

Znači na Mijovola bi ti dolazili, to ti je bija anualni godišnji pazar, za cijeli ovaj kraj Dalmacije i šire, dolazili bi ti muslimani iz Bosne, gori iz srednje Bosne i sjeverne Bosne, i onda bi ti bija običaj kod ovih starih trijskih familija, tu su Simunići, Sarići, Galići i Latinci, se znalo ko prima koje pleme iz Bosne na konak. I sad ja ne znam iz kojega grada u Bosni su ti primali Simunići, i onda bi ti pojeta bila te dane, Mijovolski pazara otvorena, i tu bi ti noćevali, to ti je glagol, ili konačili ti muslimani iz Bosne koji bi ti dotravali, vole, konje na pazar. I to ti je sve bilo tamo negdje do 60-ih godina, pa čak nešto i 70-ih, i unda su te one pristale dolaziti, i onda ti je to s vremenom se smanjija sa pazara, ajmo reć sad, koje ti je gravitirao od Glamoča do Duvna, gore od Knina do ovoga, ne znam dokle doli, južno li je išlo, smanjilo ti je se na Trilj, i eto turiste možda. A to je prije bio pazar za ovo područje radius 300 km, 200–300 km. To ti je glavna razlika između toga pazara, šta je njemu gravitiralo prije ogromno područje, dok mu danas gravitira vrlo malo područje. Izgubija je se taj običaj prošnja, grotulja zadnjih godina je sve manje i manje, tako niti više ima tih ljudi sa strane, niti više ima grotulja. Stočni pazar je skoro izumra, sve je se prije, dok je odnos stočnog i ovog običnog pazara 70–80, naprema 20–30 sati je ono stočni pazar pa na jednoznamenasti postotak, tako da je i to kraju, skupa sa grotuljan, skupa sa bosancinim, hercegovcim i ostalim

Ljudima što dolaze na pazar, jedino isto što je ostalo na tome pazaru, ti je pečeno. Eto, šta možeš kupiti, janjetenu, ko što se mogla prije kupiti janjetenu i ovi par kovača šta te kuju motike. Ovo drugo je sve više i manje nestalo. Ja ne znam još šta, je li ima... E, i lokacija je promijenjena. Znači, lokacija je sad kod škole sa druge strane mosta, a prije je bila vamo sa naše strane od starog mosta do početka Vedrina. Znači, ja sad uopće ne znam koliko sličnosti, sad ima 56. godina i danas ima taj pazar, ja mislim da on uopće ne liči nase, više ima veze s onim. Dok postoje ta dva, tri kovača što donose motike i peke, za mene je to, ovoga Mijovil kad oni nestanu, to će biti obični neznan. Obični ciganski vašar, to ne znan, oćeš moć citirat.⁶

„Mijel danak – ajdučki rastanak“ (Sveti Mihovil 29. rujna)⁷

Gore navedeni tekst ima značajnu etnografsku i lingvističku vrijednost. Dokumentira lokalni govor, bilježi i prijelaz iz tradicijskog u suvremeni način života i slavljenja blagdana. Mijovolski pazar, nekada simbol gospodarske i kulturne povezanosti Bosne i Hercegovine i Dalmacije, a danas je tek kazivačko sjećanje čime postaje vrijedan predmet proučavanja u kontekstu kulturne antropologije i etnologije Dalmacije.

Tijekom ljetnih mjeseci, osobito u sklopu manifestacije „Triljsko ljeto“, grad postaje pozornica kulturnih događanja koja slave baštinu, umjetnost i glazbu. Među najistaknutijim događajima jest „Thrill Blues Festival“, međunarodni glazbeni festival koji se održava u gradskom parku te okuplja izvođače iz zemlje i svijeta. Iako se po žanru ne ubraja u tradicionalni izričaj regije, taj festival uspješno spaja suvremeni glazbeni izraz s lokalnim gostoprimstvom, pretvarajući se u mjesto susreta različitih generacija i kulturnih utjecaja.⁸

Kulturno-umjetnička društva iz Trilja i okolice (poput KUD-a „Trilj“, KUD-a „Cetina“ te Triljskih mažoretkinja) tijekom cijele godine aktivno sudjeluju u promicanju baštine kroz organizaciju i sudjelovanje u smotrama folklor, scenskim uprizorenjima narodnih običaja, pjevanju te izvođenju narodnih plesova. Njihov rad omogućuje kontinuitet između starijih i mlađih generacija te pridonosi očuvanju elemenata nematerijalne kulturne baštine koji bi bez aktivne prakse ubrzano nestajali.⁹

6 Kazala 2025. Milka (Anka) Marasović (djev. Pavela) rođena 1949. u Čaporicama, a zapisala Ana Klarić.

7 Sikirica, M. i Buljac, M. (Ogra). *Izreke i poslovice: paremiološki priručnik*. Sinj: Matica hrvatska.

8 Thrill Blues Festival (2024). *Program i povijest festivala*. Dostupno na: <https://thrillbluesfestival.com/o-festivalu> (pristup 30. srpnja 2025.)

U okolnim selima Cetinske krajine svetkovine imaju jednako važnu ulogu. U selu Grab 24. lipnja slavi se blagdan sv. Ivana Krstitelja, dan koji je duboko ukorijenjen u lokalnu tradiciju. Stanovnici sela Košute okupljaju se 26. lipnja povodom blagdana svetih Petra i Pavla, kada se u organizaciji mještana, mjesne crkve i kulturnih društava održava misa, pučko slavlje i večernja fešta uz glazbu i domaću spizu. Takvi događaji često uključuju izvođenje tradicijskih pjesama i plesova te predstavljaju snažan izraz lokalne pobožnosti i kulturne pripadnosti (Zlokić 2019, 1). Posebno mjesto u kulturnom kalendaru Trilja zauzima i „Vesta Fest“ u selu Vrpolje, koji je posvećen mitološkoj i prirodnoj baštini te okuplja umjetnike, glazbenike i čuvare tradicije kroz brojne radionice, koncerte i predavanja. Na sličan način gastronomska manifestacija „Dani komina, pure i bronzina“ u Tjarici oživljava stare kulinarske običaje i recepte te kroz pripovijedanje i pjesmu vraća zajednicu njezinim korijenima (Zlokić 2019, 2). Zanimljiv je primjer inovativnog pristupa kulturi „Trilj Eko Festival“, koji se održava svakog srpnja. Iako primarno usmjeren na održivi razvoj i ekologiju, festival uključuje i kreativne sadržaje koji spajaju ekološku osviještenost s umjetničkim i kulturnim izričajima, uključujući radionice starih zanata, *storytelling* (pričanje priča, pripovijedanje) večeri i koncertne programe.¹⁰

5. Mladi i kazivanja

U suvremenom društvu proces prenošenja kulturne baštine i kazivanja među mladima suočava se s brojnim izazovima, ali i mogućnostima za očuvanje kontinuiteta. Tradicionalne priče i dalje zauzimaju važno mjesto u identitetu mladih u Cetinskoj krajini, no njihov način prenošenja značajno se mijenja uslijed utjecaja modernih tehnologija i promjena u društvenim odnosima (Poljak 2020, 4). Mladi se danas često upoznaju s usmenom književnošću putem digitalnih medija, internetskih platformi i društvenih mreža, što omogućava širu dostupnost, ali i mijenja dinamičnost i interaktivnost usmenog prenošenja koje je nekada bilo usmjereno na neposrednu zajednicu. Unatoč tome, lokalne manifestacije, kulturne udruge i školski programi imaju važnu ulogu u poticanju interesa mladih za usmenu književnost i folklor.¹¹ Aktivnosti poput pripovijedanja na festivalima, radionica te sudjelovanja u kulturnim društvima pridonose

9 Centar zabave (2019). *Kulturno-umjetnička društva čuvari tradicije Cetinske krajine*. Dostupno na: <https://www.centar zabave.hr/kud-trilj> (pristup 30. srpnja 2025.)

10 Visit Trilj (2024). *Turistička zajednica grada Trilja; Trilj Eko Festival*. Dostupno na: <https://www.visittrilj.com/eko-festival> (pristup 30. srpnja 2025.)

održavanju živog kontakta mladih s tradicionalnim pričama, čime se osigurava prijenos znanja i vrijednosti na nove generacije. Međutim, uočava se i određena razlika između starijih i mladih generacija u percepciji važnosti usmenih predaja, što može ugroziti kontinuiranost prijenosa kazivanja u izvornom obliku (Bilović 2023, 40). Mladi često preferiraju modernije oblike zabave i informiranja, dok tradicionalna kazivanja postaju sadržaj više edukativnog ili simboličkog karaktera. Ipak, kombinacija tradicionalnih sadržaja s digitalnim formatima pruža nove mogućnosti za revitalizaciju i popularizaciju usmene baštine (Nugroho i sur. 2025, 117–119). U tom kontekstu, obrazovne institucije i kulturne udruge imaju ključnu ulogu u popularizaciji usmene književnosti, posebno kroz inovativne pristupe koji spajaju tradicionalne sadržaje s modernim medijima. Uključivanje elemenata folklora u školske programe, radionice i digitalne projekte može znatno doprinijeti očuvanju identiteta (Nugroho i sur. 2025, 120).

6. Tradicijsko naspram suvremenog – što se zadržalo, a što izgubilo?

U prijelazu iz tradicionalnih usmenih kazivanja prema suvremenim medijskim oblicima javlja se izazov očuvanja autentičnosti i bogatstva pripovjednih sadržaja. Tradicionalna kazivanja, koja su se odvijala u uskom krugu obitelji i zajednice, imala su društvenu i ritualnu funkciju, temeljenu na neposrednoj interakciji između kazivača i slušatelja (Sikirica 1979, 163). Kao što je već prije bilo rečeno, suvremeni digitalni mediji, iako omogućuju širu dostupnost baštine, gube tu izvedbenu i emocionalnu dimenziju koja je nekoć bila ključna za prijenos identiteta i zajedništva (Foley 1988, 47).

Unatoč promjenama, mnogi tradicionalni oblici pripovijedanja u Cetinskoj krajini opstaju. Različiti kazivački oblici i dalje su prisutni zahvaljujući radu kulturnih društava i lokalnih festivala (Bilović 2023, 40). Ipak, neposredan usmeni kontakt i spontanost sve se više zamjenjuju digitalnim oblicima, čime se smanjuje interakcija pripovjedača i publike. Tradicionalne naracije često se skraćuju ili pojednostavljuju, gubeći dio simbolike i dubine značenja. Migracije i promjene društvene strukture pridonijele su smanjenju broja aktivnih nositelja tradicije, osobito među mladima koji se sve manje oslanjaju na stara kazivanja kao izvor identiteta (Dragić 2017, 79).

¹¹ Centar zabave (2019). *Kulturno-umjetnička društva čuvari tradicije Cetinske krajine*. Dostupno na: <https://www.centar zabave.hr/kud-trilj> (pristup 30. srpnja 2025.)

S druge strane, novi narativi – ratna sjećanja, iskustva emigracije i razvoj turizma – uspješno se uklapaju u kulturni okvir, pokazujući sposobnost tradicije da se prilagodi novim društvenim okolnostima (Vrgoč 2010, 120). Kroz rad kulturno-umjetničkih društava i festivala tradicionalni sadržaji ne samo da se prezentiraju, već i reinterpretiraju u scenskim i edukativnim programima. Time usmena baština postaje aktivni i kreativni dio suvremene kulture (Vrgoč 2010, 125).

Digitalizacija kulturne baštine donosi nove mogućnosti, ali i odgovornost očuvanja vjerodostojnosti. Projekti poput *e-Kultura: Digitalizacija kulturne baštine* na području Cetinske krajine uspješno povezuju tradicionalne i digitalne pristupe, čineći narative dostupnima široj publici (Sinjska rera 2022). Takve platforme, kroz multimedijske prikaze i interaktivne sadržaje, potiču interes djece i mladih te osiguravaju prijenos kulturne svijesti novim generacijama.

Usprkos tehnološkim inovacijama, neposredno pripovijedanje ostaje nezamjenjivo za prijenos emocija, simbolike i kulturnih obrazaca koje digitalni mediji ne mogu u potpunosti prenijeti. Događaji poput *Triljskog ljeta* i proslave svetog Mihovila u Trilju važni su za održavanje živog pripovjednog iskustva i zajedničkog identiteta (Klepo 2022, 5). Ipak, primjetan je trend smanjenog sudjelovanja mladih u takvim oblicima pripovijedanja (Bilonić 2023, 43).

Očuvanje ravnoteže između tradicijskog i suvremenog zahtijeva interdisciplinarni pristup koji spaja istraživanje, obrazovanje i kulturni menadžment (Dragić 2017, 80). Samo tako usmena književnost može ostati živa i relevantna, služeći kao most između prošlosti i budućnosti Cetinske krajine.

Usmeno pripovijedanje, u svim svojim oblicima, i dalje ostaje ključni element kulturnog identiteta i društvene kohezije. Premda se mijenjaju mediji i kontekst, njegova uloga u oblikovanju zajednice, obrazovanju i očuvanju tradicije ostaje temeljna. Budućnost te baštine ovisi o sposobnosti zajednice da uskladi očuvanje izvornog s prihvaćanjem novog, kako bi priče Cetinske krajine nastavile živjeti u i (s) nadolazećim naraštajima.

7. Kazivanja kao alat za lokalni razvoj

Kazivanja imaju važnu ulogu u lokalnom razvoju i promociji područja poput Cetinske krajine i grada Trilja. Tradicionalna usmena predaja, ali i suvremeni načini prezentacije tih ili novih sadržaja, koriste se za jačanje identiteta zajednice, ali i kao sredstvo privlačenja turista i stvaranja prepoznatljivog kulturnog brenda (Bilionić 2023, 40). Bogata povijest Trilja i usmena baština često su integrirani u turističku ponudu kroz organizirane ture, festivale i interpretacijske centre.

U konačnici, kazivanja ne samo da promiču kulturnu baštinu, već i aktivno sudjeluju u gospodarskom razvoju, stvaranju radnih mjesta u sektoru turizma i jačanju lokalnog identiteta u suvremenom svijetu (Vrgoč 2010, 130). Naime, kroz suvremene marketinške i promotivne strategije te kulturne inicijative usmene tradicije prilagođavaju novim zahtjevima posjetitelja i turista, čime se omogućuje njihova relevantnost i atraktivnost u suvremenom kontekstu. Primjeri inovativnih pristupa uključuju digitalne ture s audiovizualnim sadržajima, virtualne izložbe i interaktivne radionice, koji potiču neposrednu uključenost publike i stvaraju iskustva koja nadilaze klasično turističko razgledavanje (Gregorić 2022, 162–172). Takve inicijative ne samo da čuvaju tradicijske priče, već ih i reinterpretiraju, što omogućuje njihovu dugoročnu prisutnost u kolektivnoj memoriji zajednice.

Osim toga, usmene priče služe kao temelj za razvoj kreativnih i kulturnih industrija koje su značajan dio ekonomskog i društvenog razvoja ruralnih područja poput Cetinske krajine. Kulturne i kreativne industrije, obuhvaćajući djelatnosti poput proizvodnje tradicionalnih suvenira, umjetničkih djela, kazališnih predstava i drugih kulturnih proizvoda, predstavljaju važan sektor za stvaranje radnih mjesta te osnaživanje lokalnog gospodarstva kroz valorizaciju kulturne baštine i identiteta (Demonja i Baćac 2020, 210–218). Utoliko otvaraju mogućnost za ekonomski razvoj, primjerice kroz razvoj ruralnog turizma, promociju lokalnih proizvoda i usluga te povećanje interesa za kulturnu baštinu (Poljak 2020, 4).

Stalna ulaganja u kulturne i kreativne industrije prepoznaju se kao temeljni strateški resurs za razvoj Republike Hrvatske i njezinih lokalnih zajednica, uključujući Cetinsku krajinu. Te industrije pridonose gospodarskom rastu, ali i društvenoj koheziji, produktivnosti te održivosti zajednica (Demonja i Baćac 2020, 205–206). Njihova povezanost s tradicijskim narativima i usmenom predajom omogućuje da baština postane živa i funkcionalna dimenzija suvremenog društva. Primjer takvog razvoja jest usmjeravanje kulturnog turizma prema interaktivnim i autentičnim iskustvima, gdje narativi postaju osnova za

organizaciju kulturnih događaja, radionica i scenskih izričaja te proizvodnju suvenira s lokalnim motivima, a nerijetko su i sama pripovijedanja svojevrsna manifestacija. Takav spoj kulturnih i kreativnih djelatnosti oblikuje novu ekonomsku stvarnost koja ruralnim područjima omogućuje održivost i jačanje lokalnog identiteta (Lane 1994, 15–18).

Shodno navedenom, pripovijedanje i dalje ostaje ključni element kulturnog identiteta i društvenog tkiva u Cetinskoj krajini. Iako je došlo do evidentnih promjena u načinu prenošenja i kontekstu kazivanja, njihova funkcija u oblikovanju zajednice, obrazovanju i turističkoj ponudi ostaje neupitna. Budućnost usmene tradicije ovisi o sposobnosti zajednice da aktivno balansira između očuvanja baštine i inovacija, što će omogućiti da se vrijednosti i priče Cetinske krajine prenose generacijama koje dolaze.

8. Zaključak

Pretpostavka da su u radu analizirane priče, s osobitim naglaskom na običaje Trilja, duboko (u)rasle u kolektivnoj memoriji potvrđena je. Suvremena kazivanja upućuju na kontinuitet te ulogu u očuvanju kulturnog pamćenja. Takvi narativi ne ostvaruju samo zabavnu ili estetsku funkciju, već sudjeluju u prijenosu društveno prihvaćenih normi i moralnih načela, čime pridonose održavanju i oblikovanju kolektivnog identiteta.

Kazivanje usmenoknjiževnih oblika unutar obitelji, primjerice u ovome radu kazivačica je baka zapisivačice Ane Klarić, ukazuje na činjenicu da je to jedan od modela koji osigurava kazivački kontinuitet i osobnu povezanost između kazivača i recipijenta.

U radu je prikazano kako su se u suvremenom kontekstu kazivanja prilagodila novim medijima i društvenim okolnostima. Digitalne platforme, društvene mreže i kulturne manifestacije postale su novi prostori očuvanja i popularizacije baštine, ali i lokalne kulturne udruge, škole i festivali, koji povezuju tradiciju i suvremenost te oblikuju identitet.

Spoj tradicijskog i suvremenog pokazuje se fundamentalnim za očuvanje kulturne baštine grada Trilja. Iako su neki oblici kazivanja s vremenom nestali, njihova bit – prijenos vrijednosti (mudrost, humor i emocije) kolektivnog i

individualnog identiteta te zajedničkog i osobnog sjećanja – ostaje jednako važna. Usmena predaja time ostaje živi most između prošlosti i sadašnjosti te važan pedagoški i kulturni alat, osobito u radu s djecom.

Naime, uz priče raznolikog sadržaja i formi proizašle iz života jedne zajednice djeca razvijaju maštu, moralne vrijednosti i osjećaj pripadnosti. Suvremenim adaptacijama ili integracijama u književnosti i scenskim izvedbama narativnih oblika ili pak prenošenjem putem različitih digitalnih platformi – omogućava se da ta bogata nematerijalna ostavština ostane živa i dostupna novim generacijama.

Očuvanje tradicijskih kazivanja stoga nije samo čin zaštite prošlosti, nego i ulaganje u budućnost kulture grada Trilja i cijele Cetinske krajine.

Literatura:

Alaupović-Gjeldum, Dinka. 1996. „Običaji i vjerovanja uz rođenje, ženidbu i smrt u dijelu splitske zagore“. *Ethnologica Dalmatica* 4/5: 63–81.

Alaupović-Gjeldum, Dinka. 2007. „Običaji i vjerovanja“. U *Dalmatinska zagora – nepoznata zemlja*. Vesna Kusin, ur. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 559–581.

Bilonić, Marina. 2023. *Zbiljsko i fantastično u predajama i legendama cetinskoga kraja*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Diplomski rad.

Bićanić, Rudolf. 1996. *Kako živi narod – život u pasivnim krajevima*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Nakladni zavod Globus.

Bošković-Stulli, Maja, Marijana Gušić, Zoran Palčok i Vinko Žganec. 1968. *Studije i građa o Sinjskoj krajini*. Narodna umjetnost 5/6.

Bošković-Stulli, Maja. 1967. „Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine“. *Narodna umjetnost* 5/6(1): 303–327.

Budić Leto, Sandra. 2020. *Provedi dan s legionarom Julijem!* Trilj: Muzej triljskog kraja.

Demonja, Damir i Robert Baćac. 2012. „Baština i tradicija u oblikovanju turističke ponude na ruralnom prostoru Hrvatske”. *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* 11/21: 205–218.

Dragić, Marko. 2005. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: proza, drama i mikrostrukture*. Sarajevo: Matica hrvatska; HKD Napredak.

Dragić, Marko. 2016. „Predaje i legende Hrvata u jablaničkom kraju”. *Suvremena pitanja* 11/22: 63–82.

Dragić, Marko. 2017. *Tradicijske priče iz Zagore*. Split: Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.

Dukić, Josip. 2021. „Ljeskava Cetina i triljska grotulja oko Bogdanovog vrata”. *Zvonimir Solin – Kronika*, 321: 7.

Foley, John Miles. 1988. *The Theory of Oral Composition: History and Methodology*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Gregorić, Marina. 2022. „Transformacija kulturnog turizma u post COVID uvjetima”. *Croatian Regional Development Journal* 3/2: 161–180.

Klepo, Branimir. 2022. *Sveti Mihovil i tradicija triljskog kraja*. Trilj: Kulturna udruga Sveti Mihovil.

Klarić, Ana. 2025. *Tradicijska kazivanja grada Trilja*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Završni rad.

Lane, Bill. 1994. „What is rural tourism?”. *Journal of Sustainable Tourism* 2/1–2: 7–21.

Muzej triljskog kraja. 2021. *Legenda o Žarku i Nutjaku*. Trilj: Muzej triljskog kraja.

Marinović, Ivana. 2017. „Mitske predaje u suvremenim pripovjedanjima širokobriješkog kraja”. *Bosna Franciscana* 27/50: 291–306.

Nugroho, Wawan S. i Budi Kasyafani. 2025. „Exploring the Impact of Digital Technology on Oral Traditions: Cultural Preservation in the Digital Era”. *Kampret Journal* 4/3: 117–122.

Poljak, Marina. 2020. *Usmenoknjiževna i crkvenopučka baština u etnološkom kontekstu u cetinskom kraju*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Završni rad.

Pulić, Nikola. 1994. *Sinjska alka*. Zagreb: Alfa.

Sikirica, Marijan. 2009. *Izreke i poslovice: paremiološki priručnik*. Split: Ogranak Matice hrvatske.

Sikirica, Nikola. 1979. „Legende istorijske u krajevima Cetinske doline”. *Narodna umjetnost* 16/1: 159–166.

Solar, Vesna. 1997. „Usmene pripovijetke i predaje”. *Narodna umjetnost* 34/2: 221–222

Tabak, Ante, Dario Tončinić i Dragan Petričević. 2012. *Tilurij – rimski vojni logor. Vodič izložbe*. Trilj: Muzej triljskog kraja.

Tončinić, Domagoj i Mirna Cvetko. 2021. *Rimski spoliji iz Tilurija: Vodič po triljskom kraju / Roman spolia from Tilurium: A guide to the Trilj region*. Zagreb: Arheološki zavod Odsjeka za arheologiju; FF Press; Muzej triljskog kraja.

Vrgoč, Martin. 2010. *Pregled povijesti grada Trilja*. Trilj: Muzej triljskog kraja.

Vidović Schreiber, Tea-Tereza. 2015. „Tradicijska kazivanja i scenski izraz djece predškolske dobi”. *Školski vjesnik* 64/3: 504–517.

Zlokić, Siniša. 2019. *Tradicijske svetkovine u selima Cetinske krajine: Bilješke s terena*. Sinj: Kulturna baština Dalmacije.

Elektronički izvori:

1. Centar zabave. 2019. *Kulturno-umjetnička društva čuvari tradicije Cetinske krajine*. Dostupno na: <https://www.centarzabave.hr/kud-trilj> (pristup 30. srpnja 2025.).
2. Ferata. 2025. *KUD 'Cetina' na 9. smotri folkloru u Livnu*. Dostupno na: <https://www.ferata.hr/kud-cetina-na-9-smotri-folkloru-u-livnu/> (pristup 14. kolovoza 2025.).
3. Grad Trilj. 2022. *Povijest grada Trilja*. Dostupno na: <https://trilj.hr/2022/05/09/povijest-grada-trilja/> (pristup 12. 8. 2025.).
4. Hrvatska enciklopedija. *Hajduci*. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/hajduci> (pristup 12. 8. 2025.).
5. Sinjska rera. 2022. *Muzej Cetinske krajine u projektu 'e-Kultura: Digitalizacija kulturne baštine'!* Dostupno na: <https://sinjskarera.hr/muzej-cetinske-krajine-u-projektu-e-kultura-digit-alizacija-kulturne-bastine/> (pristup 16. kolovoza 2025.).
6. Thrill Blues Festival. 2024. *Program i povijest festivala*. Dostupno na: <https://thrillbluesfestival.com/o-festivalu> (pristup 30. srpnja 2025.).
7. Visit Sinj. *Narodna nošnja*. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/etno/narodna-nosnja> (pristup 30. srpnja 2025.).
8. Visit Sinj. *Stari zanati u Cetinskoj krajini*. Dostupno na: <https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/etno/stari-zanati-u-cetinskoj-krajini> (pristup 30. srpnja 2025.).

9. Visit Sinj. *Životni običaji*. Dostupno na:
<https://www.visitsinj.hr/hr/vodic/sinj/etno/narodni-obicaji> (pristup 30. srpnja 2025.).
10. Visit Trilj. 2024. *Turistička zajednica grada Trilja; Trilj Eko Festival*. Dostupno na: <https://www.visitrilj.com/eko-festival> (pristup 30. srpnja 2025.).
11. Zbor sv. Mihovila Ark. Trilj. 2019. Facebook.
<https://www.facebook.com/100063740342977/posts/1360202547482309/>
(pristup 20. listopada 2025.)
12. Hrvatska enciklopedija. 2025. „Trilj.” Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/trilj> (pristup 25. srpnja 2025.).

Summary

Trilj – A Town Between Traditional and Contemporary Cultural Paradigms

The paper explores oral tradition as a living and dynamic heritage that has shaped the cultural identity of the town of Trilj and the wider Cetina region for centuries. Oral literature represents an important form of collective memory and transmission of values, customs, and moral principles within the community. In this context, the paper will analyze newly transcribed traditional and contemporary narratives, and the ways in which social changes, digitalization, and new media have influenced their transformation and reinterpretation. Special attention is devoted to the role of cultural associations, local festivals, and educational institutions in preserving and popularizing oral heritage, as well as their contribution to fostering a sense of belonging and continuity across generations.

The aim of the paper is to show how the fusion of traditional and contemporary elements proves crucial for maintaining cultural continuity, while various cultural events and educational projects ensure that this heritage remains alive and accessible to new generations. In this way, the oral tradition of Trilj is affirmed not only as a part of cultural heritage but also as a driving force of social, educational, and tourist development in this region.

Keywords: Cetinska krajina, city of Trilj, oral tradition, traditional culture

